

recenzije

CHRISTLICH GLAUBEN UND HANDELN. Fragen einer fundamentalen Moraltheologie in der Diskussion, izd. Klaus Demmer i Bruno Schüller, Düsseldorf 1977.

Knjiga je nastala kao „Festschrift“ u povodu 65. rođendana poznatog moralista Josefa Fuchsa. Učenici i prijatelji htjeli su mu tom prigodom izraziti priznanje i zahvalnost. Dobro je što priređivači nisu izabrali oblik „Miscellanea“, nego su nastojali da članci budu usredotočeni oko važnijih problema osnovnog bogoslovlja, barem onih kojima se bavio J. Fuchs i koji su danas u središtu diskusija.

Najprije nešto o samom Fuchsu, veoma zaslužnom za današnju obnovu moralne teologije. Rođen je 1912. godine (iste godine kad i B. Häring, koji svoj 65. rođendan slavi istovremeno i kojemu su učenici i prijatelji izrazili svoje poštovanje u XV. svesku godišnjaka „Studia Moralia“). Studirao je u Njemačkoj i u Rimu, a kao mlad svećenik postao je članom isusovačkog reda. Svoj znanstveni rad započeo je kao profesor u bogoslovnom sjemeništu u Osnabrücku i na Visokoj filozofsko-teološkoj školi Sankt Georgen u Frankfurtu. Ali njegovo će se ime više pročitati tek nakon što je 1954. god. pozvan za profesora moralne teologije na Papinsko gregorijansko sveučilište u Rim. Imat će velik utjecaj na razvoj moralne teologije, kako preko svojih spisa tako i preko svojih brojnih učenika. Prvi njegov poznatiji rad bio je povijesne naravi: proučavanje seksualne etike u teologiji sv. Tome (Die Sexualethik des hl. Thomas von Aquin, Köln 1949). Pedesetih godina u moralnoj se teologiji mnogo raspravljalo o „etici situacije“. Uz Karla Rahnera, J. Fuchs će biti među prvima koji dublje ulaze u tu problematiku, prikazujući nedostatke i opasnosti, ali i opravdane želje „etike situacije“ (Situation und Entscheidung, Frankfurt 1952). U današnjoj moralnoj teologiji mnogo se raspravlja o „naravnom zakonu“ i „naravnom pravu“. Josef Fuchs će među prvima pod teološkim vidom pristupiti toj problematici (Lex naturae. Zur Theologie des Naturrechts,

Düsseldorf 1955). Djelo je prevedeno na više jezika.

Školske potrebe navest će Fuchsa da priredi neke priručnike, od kojih treba istaknuti: Theologia moralis generalis (Pars prima 1960; Pars altera 1968/69) i „De castitate et ordine sexuali“ (3. izd. 1963).

Događaj Drugog vatikanskog sabora bit će značajna prekretnica u moralno-teološkom djelovanju J. Fuchsa. Tumačenju koncilskih smjernica na području moralne teologije posvetit će svoju knjižicu „Moral und Moraltheologie nach dem Konzil“ (Freiburg 1967). Nakon Koncila ugiavnom će se baviti specijalnim pitanjima koja obrađuje u znanstvenim raspravama i člancima. Nastoji obogatiti moralnu teologiju nekim aspektima tzv. „transcendentalne teologije“. U jeku diskusija o sekularizaciji raspravlja o „specifikumu“ kršćanske etike i tu uvodi pojam „intencionalnosti“. Raspravlja o apsolutnosti moralnih normi i metafizički moralnog djelovanja. Te i druge probleme obrađuje u raspravama na latinskom i njemačkom jeziku. Važnije od njih sabrane su u dvije knjige u talijanskom prijevodu: „Esiste una morale cristiana? Questioni critiche in un tempo di secolarizzazione“ (Roma 1970) i „Responsabilità personale e norma morale. Analisi e prospettive di ricerca“ (Bologna 1977; izd. S. Privitera).

Dobro je spomenuti da je J. Fuchs nekoliko puta bio u Zagrebu da bi držao predavanja na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove (posljednji put je bio početkom 1979. godine), a jednom je dao i intervju Glasu Koncila o suvremenim kretanjima u moralnoj teologiji. Više naših teologa, koji su studirali u Rimu, bili su njegovi studenti, a i potpisani smatra svojom srećom što mu je Fuchs bio ne samo profesor nego i voditelj u specijalizaciji i pri izradi doktorske disertacije s područja moralne teologije. Stoga i u tom pogledu posebno poštovanje i posebna zahvalnost, kao i najljepše želje za budućnost!

A sada o samoj knjizi. Knjiga u svemu sadrži petnaest priloga podijeljenih u dvije skupine: o kršćanskom značaju kršćanske

etike (Zur Christlichkeit der christlichen Ethik) i o utemeljenju čudorednih normi (Zur Begründung sittlicher Normen). Autori su većinom poznata imena.

U prvom prilogu *E. Hamel* raspravlja o „znanstvenoj“ naravi moralne teologije. On tu „znanstvenost“ prikazuje kao oznaku znanosti koja se s jedne strane razlikuje od pareneze ili kerigme, ali s druge strane nije znanost poput ostalih znanosti, jer je bitno znanost vjere. Tek u sintezi „vjerskih“ i „znanstvenih“ komponenata dolazi moralna teologija do svog pravog izražaja. U drugom prilogu tübingenski profesor *A. Auer* govori o moralnoj autonomiji kod sv. Tome. Pitanje autonomije i heteronomije (i „teonomije“) morala danas je veoma živo u katoličkoj moralnoj teologiji. Auerov članak je veoma pregledan i dokumentiran. On pokazuje da, iako sv. Toma nije upotrijebio izraz „autonomija“, ipak postoji taj sadržaj. Tomini su tekstovi u tom pogledu veoma rječit i pružaju uvjerljivo sliku o moralnoj autonomiji čovjekovoj, iako ona nije apsolutna nego relacijska ili transcendentna. Istom problematikom bavi se i prilog *D. Mongilla* o teonomiji kao čovjekovoj „autonomiji u Bogu“ na temelju Prologa S. th. 1–11, 90. Mongillo se u biti podudara s Aureom, ali prikazuje više onu „teonomnu“ stranu moralnog djelovanja. *A. Klingl* se u svom prilogu pita da li je „nasljedovanje Krista“ – tako važno u biblijskoj teologiji i novijoj moralci – pravi moralno-teološki pojam. Po njegovu mišljenju „nasljedovanje Krista“ je u biti temeljna čovjekova odluka, odluka snagom vjere, ufanja i ljubavi, te se podudara s onim što Fuchs naziva „kršćanska intencionalnost“ i što čini karakteristiku kršćanskog morala. U diskusijama o „specifičnosti“ kršćanskog morala *F. Furger* se obraća dogmatici, te u kristološkom pojmu „kenoze“ vidi uključenu i moralnu autonomiju. *W. Kerber* u svom prilogu iznosi kako se nije dovoljno pozivati samo na biblijski moral. Upozorava na opasnost biblijskog fundamentalizma. O tome svjedoče diskusije o naravnom pravu i o povijesnosti moralnih normi. *Kl. Demmer* govori o kompetenciji crkvenog učiteljstva u novozavjetnom svjetlu. On analizira hermeneutski proces na području moralne teologije i opisuje ulogu crkvenog učiteljstva. Ističe jedinstvo znanja i vjere, ali i stupnjevitost kompetencije: treba razlikovati onu originalnu od supsidijarne.

Drugi dio odnosi se na utemeljenje čudorednih normi. Najprije *J. B. Lotz* iznosi neke filozofske opaske o pronalaženju i utemeljenju čudorednih normi. *B. Häring* govori o normi i slobodi. On upozorava na opasnost

apsolutiziranja normi koje se stječu zajednički i postoje samo na razini slobodnih osoba. U tom svjetlu raspravlja o autoritetu Božje riječi, tradicije, naravnog čudorednog zakona i službenih osoba. Nadalje on raspravlja o razlikama u normama (naredbe i zabrane) kao i o apsolutnim normama, konfliktnim slučajevima i kompromisima. Häringova je panorama veoma široka. *H. Rotter* raspravlja o subjektivnosti i objektivnosti moralnih normi. O tom veoma dubokom pitanju morala dakako da nije moguće reći neku iscrpnu riječ. Rotter zaključuje da ova dva aspekta moralnog djelovanja nisu u konkurenciji nego se uzajamno uvjetuju. *Ph. Schmitz* uzima „zlatno pravilo“ kao ključ za etički kontekst. Zlatno pravilo nije neki apstraktni princip, ono počiva na iskustvu. Stoga i obvezatnost i stanovita relativnost, već prema uključenoj slici o čovjeku. Ono je svakako put prema većoj čovječnosti. *H. Weber* daje povijesni pregled utilitarizma. On mu nalazi korijenje ne samo u staroj filozofiji nego i u samoj Bibliji i kršćanskoj teologiji (uključujući Tomu i Alfonza Liguorija). I prije modernog utilitarizma bilo je, dakle, utilitarističkih pristupa u etici, no više prigodice i u pojedinim pitanjima. Autor zaključuje da je svakako doza utilitarizma neizbježna u moralnoj problematici, ali ona u tradiciji moralne teologije nije nikada bila jedina odlučujuća veličina. *F. Scholz* analizira problematiku tzv. indirektnog moralnog djelovanja (objekt i okolnosti, uzrok s dva učinka). Ovim pitanjem autor se opširnije pozabavio u svojoj knjizi „Wege, Umwege und Auswege der Moraltheologie“ (München 1976). Njegovo je mišljenje da se u svim moralnim odlukama zapravo radi o izboru između dviju vrednota koje su u nekoj konkurenciji. Pri tome se tzv. indirektno djelovanje većinom pokazuje kao direktno, ako ga se bolje analizira. *Br. Schüller* u svom članku raspravlja o iskustvu i njegovoj ulozi u pronalaženju i opravdanju moralnih normi. Zadnji prilog ovom zborniku dao je povjesničar moralne teologije L. Vereecke, i to obrađujući problem trgovine vunom kod španjolskih teologa 16. stoljeća. No povijesna ilustracija samo je dokaz za tvrdnju kako povijesni čimbenik spada u samu bit moralne teologije. Ocjenjujući što je pravedno a što nije, treba voditi računa o konkretnim povijesnim i ekonomskim prilikama.

Sve u svemu, knjiga je lijep prinos moralnoj teologiji i doličan dar u povodu 65. rođendana moralista Josefa Fuchsa. Za naše čitaoce posebno bih svratio pozornost na članke što su ih napisali A. Auer, B. Häring i F. Scholz.

M. Valković